

ler«. Datoen for mødet mangler vel her, men afholdelsen af borgermødet bekræftes af en regnskabsnotits under »Vognægter«: Item den 28. dag februari 1604 gav jeg Jes Svendsen vognmand for han med hans vogn var i Foldingbro med borgmester Kjeld Jørgensen og Peder Lambertsen, den tid de drog til Horsens til den herremode – 1 ½ mark«.

Også på dette punkt er Slanges historie altså bevisligt fri fantasi. Nogle af de brikker, der for Ladewig Petersen syntes usikre i skildringen af dette begivenhedsforløb, der er så vigtigt for forståelsen af forholdet mellem Christian 4. og rådet og adelen, af forholdet til Sverige og af købstadspolitikken, falder hermed på plads og bekræfter den hovedopfattelse, der er resultatet af analyserne af det omdiskuterede arbejde af enevældens lovtaler Niels Slange.

Ole Degn

E. Ladewig Petersen: *Christian IV.s pengeudlån til danske adelige. Kongelig foretagervirksomhed og adelig gældsstiftelse 1596–1625*. (Københavns Universitet. Institut for Økonomisk Historie, 1974). 178 s.

For en forståelse af det danske kongedømmes og adelens økonomi i begyndelsen af 1600-årene spiller Christian 4.s finanser og finanstransaktioner en væsentlig rolle. Det er derfor værdifuldt, at Erling Ladewig Petersen har taget disse forhold op til en nøjere undersøgelse i sin bog om Christian 4.s økonomiske aktiviteter og hans pengeudlån til adelen i årene mellem 1596 og 1625. Bogen er vel i sit hovedsigte en undersøgelse af vekselvirkningen mellem kongens finansielle dispositioner og adelens kapitalbehov, således som det fremhæves i indledningen; men en række andre væsentlige forhold belyses dermed.

Bogens undersøgelsesområde er de gyldne år i Christian 4.s regeringstid, for kongens vedkommende afbrudt med deltagelsen i krigen mod den tyske kejser 1625–29, for adelen og det øvrige samfunds vedkommende afbrudt allerede med alvorlige landbrugskriser i årene 1618–23, idet Ladewig Petersen ikke mener, at man bør se den danske adelige gældsstiftelse i århundredets første årtier nødvendigvis som udtryk for økonomisk dårlige tider, men som følge af de økonomiske krav, der stilledes af en vis driftsomlægning i retning af en forøget animalsk produktion, nødvendiggjort af efterspørgselsforholdene i Nordvesteuropa.

Fremstillingen tager sit udgangspunkt i en gennemgang af og vurdering af Christian 4.s og rigets finanser. Kildegrundlaget er her nogle overslag, der for årene 1600–01, 1602, 1608 og 1630 udarbejdedes i Rentekammeret, kongens kalenderoptegnelser for årene 1607, 1608 og 1618, de kongelige omslagsregnskaber, der dækker det meste af perioden, og en række gældsregistre fra 1605, 1625–39 og 1641. Materialet, der på flere måder yderligere udnyttes i de følgende afsnit, er meget vanskeligt at gennemskue og anvende på grund af dets meget fragmentariske karakter og på grund af datidens administrative praksis, den uklare kompetencefordeling mellem rentekammeret, kongens kammer og omslagsforvaltningen og de flydende grænser mellem rigets finanser og kongens eget kammer. Det lykkes dog for Ladewig Petersen at nå frem til en række holdepunkter.

På baggrund af gennemgangen af rigets og kongens finanser behandles i de følgende afsnit kongens udlåns- og pengepolitik, og forholdene omkring profithensyn, lånevilkår og gældsstiftelsens funktioner analyseres. Hermed sættes på flere punkter adelens økonomi og godsdrift i nyt perspektiv, og der gøres

opmærksom på en række faktorer af betydning for en dybere forståelse ikke blot af kongens finans- og erhvervs politik, men også hans udenrigspolitik, afspejlet i forholdet til Sverige og Nordtyskland.

Som forklaring på den adelige gældsstiftelse i begyndelsen af 1600-årene fremhæver Ladewig Petersen flere gange kapitalbehovet i forbindelse med en vis omlægning af godsdriften fra korn- til øksneproduktion, idet han understreger, at den ældre forsknings fremhævelse af gældsstiftelsen som udtryk for et overdrevet forbrug dermed mister noget af sin berettigelse. Først en række nærmere undersøgelser af adelens godsdrift og økonomiske forhold vil dog med nogen sikkerhed kunne afdække og afveje årsagerne til gældsstiftelsen. Det bør her understreges, at materiale fra 1620'erne, 1630'erne og 1640'erne klart viser en manglende balance mellem en række især mindre adelige godsejeres indtægter og deres forbrug, at den berømte regnskabsbog, der kendes fra Sofie Brahes og Holger Rosenkrantz' husholdning og godsdrift viser det samme også for en storgodsejer, der mistede sine indtægter som kongelige lensmænd, og at man i samme retning må tyde tidens talrige forordninger imod luksus, vel vendt mod overdådighed især hos borgerskabet, men med flere formuleringer, der afslører, at sigtet har været at hindre ødelæggende konkurrence fra velstående borgere over for økonomisk trængte adelige. At de større godsejere har kunnet udnytte de økonomiske forhold og samle gods ved jordspekulation og lånetransaktioner på bekostning af mindre heldigt stillede standsfæller, forklares da af, at deres godsindtægter – der endda ofte suppleredes med betydelige indtægter som kongelige lensmænd – oversteg de krav, deres livsførelse stillede. Selv om den efterhånden helt lukkede adelsgruppe var blevet stadig fornemmere, har de

større godsejere kunnet tåle at »leve efter deres stand«.

Til en videre belysning af disse forhold rummer Ladewig Petersens bog yderligere bidrag i form af tabellarisk gengivelse af en del af materialet i Christian 4.s gældsregister 1605, i kongelige Kieler-omslagsregnskaber og andet regnskabsmateriale.

Ole Degn

Gerhard Köhn: *Die Bevölkerung der Residenz, Festung und Exulantenstadt Glückstadt von der Gründung 1616 bis zum Endausbau 1652. Methoden und Möglichkeiten einer historisch-demographischen Untersuchung mit Hilfe der elektronischen Datenverarbeitung*. Textband. (Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, 65, Neumünster, 1974). 206 s.

Gerhard Köhns bog om Glückstadt er af interesse for danske læsere, både fordi den beskæftiger sig med en by, der blev grundlagt af Christian 4. som et led i dennes by- og handelspolitik, og fordi den demonstrerer anvendelsen af edb-teknik på et ældre befolkningsstatistisk materiale.

I et indledende afsnit gennemgås først den tidligere tyske bybefolkningshistoriske forskning, der ikke mindst for middelalderens vedkommende ud fra skattemister, mandtal, borgerskabsprotokoller og – for en senere tid – kirkebøger (dåb og begravelse) og andet materiale og begreber som skatteborger, familieoverhoved, husstand og beboertal pr. hus har forsøgt at beregne byernes befolkningstal og sammenhængende hermed i flere tilfælde at skitsere socialstrukturen. Derefter diskuteres kort de metodiske krav, der må stilles til bybefolknings- og socialhistoriske undersøgelser, idet der